

Sygn. akt I CSK 615/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 15 września 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Iwona Koper (przewodniczący)

SSN Wojciech Katner

SSN Krzysztof Strzelczyk (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa J. P.

przeciwko D. spółce z o.o. spółce komandytowej w W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 15 września 2016 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 25 marca 2015 r., sygn. akt VI ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok w części zasądzającej odsetki ustawowe od kwoty 174.365,30 złotych za okres od dnia 28 listopada 2012 r. do dnia 17 grudnia 2013 r. (punkt I lit. a) oraz zasądzającej kwotę 84.579,70 złotych z odsetkami ustawowymi od dnia 28 listopada 2012 r. (punkt I lit. b) a ponadto w części orzekającej o kosztach postępowania w pierwszej i drugiej instancji (punkt I lit. b i punkt III) oraz oddalającej apelację pozwanego w pozostałej części (punkt II) i w tym zakresie przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi

Apelacyjnemu, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Powód J. P. wniósł o zasądzenie od pozwanej D. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w W. kwoty 258.945 złotych z ustawowymi odsetkami od dnia 29 lipca 2011 r. stanowiącej łączną wpłatę na poczet nabycia własności kilku lokali wybudowanych przez pozwaną Spółkę.

Pozwana Spółka uznała powództwo do kwoty 174.365 złotych tj. równowartości kwot wpłaconych przez powoda z tytułu zawartych umów przedwstępnych, po potrąceniu kar umownych w wysokości 84.588,30 (tj. 4.9% kwoty 258.945,00 złotych).

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 10 grudnia 2013 r. uwzględnił powództwo w granicach jego uznania odnośnie do żądania głównego zasądzając odsetki ustawowe od kwoty 174.365,30 złotych od dnia 29 lipca 2011 r. do dnia zapłaty oraz oddalił powództwo w pozostałym zakresie.

Jak ustalił ten Sąd, powód w dniu 28 lipca 2011 r. zawarł z pozwaną spółką sześć umów przedwstępnych ustanowienia odrębnej własności lokali. Strony ustaliły, że powód wpłaci na konto pozwanej do dnia 31 lipca 2011 r. kwotę 258.945 złotych stanowiącą 15% ceny brutto. Powód, pomimo iż pozostawał w związku małżeńskim z T. P., we wszystkich umowach zawarł oświadczenia, że jest stanu wolnego. W dniu 26 listopada 2012 r. żona powoda złożyła pozwanej oświadczenie, że nie wyraża zgody na odpłatne nabycie nieruchomości. W piśmie z tego samego dnia powód, powołując się na nieważność umów przedwstępnych wezwał pozwaną do zwrotu wpłaconej kwoty. Pozwana spółka dnia 30 października 2013 r. odstąpiła od umów przedwstępnych na podstawie art. 13 pkt 1b tych umów ze względu na uchylenie się powoda od zawarcia umów przenoszących własność lokali.

Na podstawie tych ustaleń Sąd Okręgowy przyjął, że wszystkie umowy przedwstępne, stosownie do treści art. 37 § 1 k.r. i op. były nieważne ze względu na brak ich potwierdzenia przez małżonkę powoda. Jednocześnie Sąd Okręgowy

podkreślił, że powód nie żądał ustalenia nieważności umów przedwstępnych, a jedynie zwrotu kwoty 258.945 złotych i dlatego Sąd nie mógł orzekać ponad żądanie obejmujące zwrot spełnionego świadczenia. Poza tym, Sąd Okręgowy uznał za nadużycie prawa podmiotowego podniesienie przez powoda zarzutu nieważności umów przedwstępnych skoro sam utrzymywał pozwanego w przekonaniu, że nie pozostaje w związku małżeńskim. W świetle tych wywodów Sądu pozbawionych jasno określonej podstawy uwzględnienia powództwa można przyjąć, że decydujące znaczenie w tym zakresie miało uznanie powództwa.

Uwzględniając częściowo apelację powoda Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 25 marca 2015 r. zasądził na jego rzecz dodatkową kwotę 84.579,70 złotych z odsetkami ustawowymi od dnia 28 listopada 2012 r. do dnia zapłaty a z apelacji pozwanego zmienił wyrok uwzględniający powództwo w pierwszej instancji w zakresie odsetek ustawowych przez ich zasądzenie jedynie za okres od 28 listopada 2012 r. do dnia 17 grudnia 2013 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelacje obu stron w pozostałej części.

W uzasadnieniu swego rozstrzygnięcia Sąd Apelacyjny podzielił dotychczasowe ustalenia faktyczne jak również stanowisko Sądu pierwszej instancji w przedmiocie nieważności umów przedwstępnych. Zakwestionował jednak twierdzenia tego Sądu o braku kompetencji do dokonywania ustaleń w zakresie nieważności umów ze względu na związanie żądaniem pozwu. Według Sądu Apelacyjnego, samo stwierdzenie na podstawie art. 37 § 4 k.r. i op. bezwzględnej nieważności umów zawartych przez powoda powinno prowadzić do nieuwzględnienia żądania zastosowania w sprawie art. 5 k.c. Dlatego w ocenie Sądu nie miało znaczenia dla rozstrzygnięcia zachowanie powoda polegające na utrzymywaniu pozwanego w przekonaniu, iż pozostaje w związku małżeńskim. Uznając zatem za wystarczające, iż umowy zawarte przez powoda na skutek braku potwierdzenia przez jego małżonkę stały się bezwzględnie nieważne ze skutkiem *ex tunc* Sąd Apelacyjny uznał, że powodowi należy się zwrot kwot wpłaconych przy zawarciu umów i to z odsetkami ustawowymi liczonymi na podstawie art. 455 k.c. od chwili wezwania do zapłaty należności głównej tj. od dnia 28 listopada 2012 r. Z tego też względu Sąd Apelacyjny uwzględnił apelację pozwanej odnośnie do odsetek od zasądzonej kwoty 174.365,30 złotych za okres przed dniem 28

listopada 2012 r. Zasądzenie odsetek ustawowych od kwoty 174.365,30 złotych jedynie do dnia 17 grudnia 2012 r. wynikało z tego, że w tym dniu pozwana spółka zapłaciła powodowi tę kwotę.

Pozwana spółka wniosła skargę kasacyjną od wyroku Sądu drugiej instancji oddalającego jej apelację oraz uwzględniającego apelację powoda. Została ona oparta na obu podstawach wymienionych w art. 398³ § 1 k.p.c. W ramach przepisów postępowania zarzucono naruszenie art. 385 oraz art. 386 § 1 k.p.c. Ponadto, zdaniem wnoszącej skargę kasacyjną doszło do naruszenia: art. 37 § 2 i 4 k.r. i op. przez jego zastosowanie; art. 5, 405 w zw. z art. 410 k.c. przez ich niezastosowanie. Na tych podstawach pozwana spółka wniosła o uchylenie wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji, ewentualnie zmianę tego wyroku prowadzącą do uwzględnienia żądania jedynie co do kwoty 174.365,30 złotych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przepisy art. 385 i 386 k.p.c., których naruszenie zarzuciła pozwana spółka w skardze kasacyjnej, określają przesłanki wskazanych w nich rozstrzygnięć sądu drugiej instancji. Według pierwszego z nich, sąd ten oddala apelację, jeżeli jest ona bezzasadna, co oznacza, że sąd drugiej instancji, czy to na podstawie dotychczasowych ustaleń faktycznych, czy też w razie poczynienia własnych ustaleń dochodzi do poglądu zgodnego z poglądem sądu pierwszej instancji co do treści rozstrzygnięcia i to bez względu na to, czy podstawą tego poglądu jest ta sama, czy inaczej oceniona przez sąd drugiej instancji norma prawa materialnego. Naruszenie tego przepisu miałoby miejsce wtedy, gdyby sąd uznał, że apelacja w całości lub w części jest bezzasadna i nie oddalił jej, albo gdyby ją oddalił, uznając ją jednocześnie za zasadną. W braku dysonansu w tym zakresie, dla wykazania zasadności naruszenia art. 385 k.p.c. należałoby wskazać inne przepisy k.p.c., naruszenie których doprowadziło sąd drugiej instancji do jego błędnego zastosowania (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 lutego 1998 r., III CKN 364/98, Prokuratura i prawo z 1998 r., nr 10, poz. 32, postanowienie z dnia 2 grudnia 1997 r., I PKN 403/97, OSNAP z 1998 r., nr 20, poz. 602, wyrok z dnia 7 lipca 2000 r., I PKN 711/95, OSNAP z 2002 r., nr 1, poz. 13; postanowienie z dnia 8

maja 2002 r. sygn. akt III CKN 917/00, niepubl.; wyrok z dnia 15 lutego 2002 r., III CKN 567/00, niepubl., postanowienie z dnia 8 maja 2002 r., III CKN 917/00, niepubl.; wyrok z dnia 5 grudnia 2006 r., II CSK 327/06, niepubl., wyrok z dnia 13 grudnia 2006 r., II CSK 294/06, niepubl., postanowienie z dnia 2 lipca 2009 r., V CSK 481/08, niepubl., wyrok z dnia 11 grudnia 2009 r., V CSK 175/09, niepubl., wyrok z dnia 29 października 2010 r., I CSK 699/09, niepubl.; wyrok z dnia 17 lutego 2011 r., IV CSK 405/10, niepubl.; postanowienie z dnia 21 lutego 2013 r., IV CSK 382/12, OSNC 2013, z. 10, poz. 119). Ponieważ skarżąca nie wskazuje takich przepisów, ten zarzut skargi kasacyjnej należy uznać za bezpodstawny.

Z tych samym względów nie może stanowić samodzielnej podstawy skargi kasacyjnej naruszenie art. 386 § 1 k.p.c., polegające na uwzględnieniu w części apelacji powoda, pomimo jej bezzasadności. Stosownie do treści art. 386 § 1 k.p.c. w razie uwzględnienia apelacji Sąd drugiej instancji zmienia zaskarżony i orzeka co do istoty sprawy. W tym przypadku do naruszenia tego przepisu mogłoby dojść, gdyby sąd drugiej instancji wydał wyrok reformatoryjny uznając jednocześnie, że apelacja w tym samym zakresie była bezzasadna (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 28 października 2005 r., II CK 37/05, niepubl., z dnia 15 marca 2007 r., II CSK 497/06, niepubl., z dnia 17 listopada 2010 r., I CSK 75/10, niepubl., z dnia 5 stycznia 2011 r., III CSK 125/10, niepubl.). Takiej wadliwości pozwana spółka nie wykazała w skardze kasacyjnej.

Jako nieporozumienie należy ocenić zarzucanie Sądowi drugiej instancji zastosowanie do umów stron art. 37 § 2 k.r. i op., kiedy w tej samej skardze kasacyjnej nie kwestionuje się, że ważność umowy zawartej przez powoda - jednego z małżonków bez wymaganej zgody drugiego zależy od potwierdzenia umowy przez drugiego małżonka.

Z kolei przytoczony w skardze kasacyjnej art. 37 § 4 k.r. i op. rozstrzyga o konsekwencjach dokonania jednostronnej czynności prawnej bez wymaganej zgody drugiego małżonka. Jest to zdarzenie pozostające poza okolicznościami faktycznymi sprawy, w której osią sporu są konsekwencje zawarcia dwustronnej czynności prawnej. Dlatego, o ile rację ma skarżąca, to jedynie w tym znaczeniu, iż Sąd drugiej instancji, uznając ostatecznie za nieważne umowy zawarte przez

powoda bez zgody jego małżonki, bezpodstawnie oparł się także na treści art. 37 § 4 k.r. i op., którego hipotezą objęte są tylko jednostronne czynności prawne.

Kwestie wzajemnych rozliczeń będących konsekwencją nieważności umowy zobowiązującej do świadczenia zostały uregulowane w art. 410 § 2 k.c., który łącznie z art. 405 k.c. w zw. z art. 410 § 1 k.c. stanowi podstawę żądania zwrotu świadczenia, jako nienależnego, bo spełnionego w wykonaniu nieważnej umowy. Sąd drugiej instancji przyjął, że nie może być uznane za nadużycie prawa podmiotowego powołanie się przez powoda na nieważność czynności prawnych, w tym przypadku umów przedwstępnych. Jednocześnie ten sam Sąd zauważył, że przedmiotem procesu nie jest ustalenie nieważności czynności prawnych ale inne roszczenie cywilnoprawne, a mianowicie roszczenie o zapłatę, uzasadniane nieważnością czynności prawnej.

Gdyby zatem działania powoda ograniczały się do powoływania się na nieważność zawartych przez niego umów przedwstępnych, a przez to domagałby się jedynie sądowego potwierdzenia tej sankcji wadliwości czynności prawnych, to można byłoby przyjąć, że działanie to nie podlega ocenie z punktu widzenia art. 5 k.c. Taka opinia prezentowana jest zarówno w piśmiennictwie jak i w orzecznictwie. W jej uzasadnieniu słusznie podnosi się, że z powołaniem się na zasady współżycia społecznego nie można podważać ani modyfikować wyraźnych dyspozycji przepisów prawnych, które, kierując się względami bezpieczeństwa obrotu prawnego, przewidują sankcję bezwzględnej nieważności czynności sprzecznych z prawem, a nie przewidując żadnych od tego wyjątków, samodzielnie i wyczerpująco przesądzają o prawach stron (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 września 1987 r., III CRN 265/87, OSNC 1989 nr 5, poz. 80). Uwzględnia się ponadto, że nieważność czynności prawnej nie ma nic wspólnego z nadużywaniem prawa przy jego wykonywaniu, a jest jedynie konsekwencją sprzeczności z ustawą dokonanej czynności. Powołanie na nieważność procesie cywilnym, czy to w formie zarzutu, czy w pozwie o jej ustalenie są jedynie aktami o charakterze proceduralnym. Sankcja nieważności czynności prawnej następuje już z mocy prawa i dlatego nie przewiduje się jakiegoś materialnego „uprawnienia do powoływania się na nieważność czynności prawnej” (tak Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 10 października 2002 r., V CK 370/02, OSNC z. 2, poz. 21; zob. też wyroki z

dnia 6 stycznia 2000 r., sygn. akt I CKN 1361/98, niepubl.; z dnia 5 lutego 2002 r., II CKN 726/00, niepubl. w których Sądu Najwyższego uznał, że przepisu art. 5 k.c. nie stosuje się w sprawie o ustalenie nieważności umowy na podstawie art. 58 § 1 k.c.).

Natomiast czym innym jest wystąpienie powoda o zwrot świadczenia z powołaniem się na nieważność czynności prawnych, co w przedmiotowej sprawie polega na powoływaniu się nieważność umów przedwstępnych. Dochodzenie wymienionego roszczenia obejmującego należność główną wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie, jak zresztą każdego innego roszczenia materialnoprawnego uzasadnionego nieważnością czynności prawnej, jest niewątpliwie czynieniem użytku z prawa w rozumieniu art. 5 k.c., a to wbrew stanowisku Sądu drugiej instancji otwiera drogę do oceny, czy czyniony użytek ma znamiona nadużycia prawa.

Z tych względów, ponieważ Sąd drugiej instancji bezpodstawnie - uznając to za niedopuszczalne - odstąpił od oceny roszczenia powoda pod kątem nadużycia prawa podmiotowego (art. 5 k.c.). Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

R. G.